EUROOPAN YHTEISÖJEN KOMISSIO

Bryssel 17.5.2006
KOM(2006) 217 lopullinen

KOMISSION KERTOMUS NEUVOSTOLLE JA EUROOPAN PARLAMENTILLE

Raportti siitä, miten jäsenvaltiot ovat edistäneet vapaaehtoisia maksuttomia verenluovutuksia

KOMISSION KERTOMUS NEUVOSTOLLE JA EUROOPAN PARLAMENTILLE

Raportti siitä, miten jäsenvaltiot ovat edistäneet vapaaehtoisia maksuttomia verenluovutuksia

SISÄLLYSLUETTELO

1. Johdanto 3

2. vapaaehtoiset maksuttomat luovutukset 3

2.1. Ei maksua 3

2.2. Kulukorvaukset 3

2.3. Oikeus olla poissa töistä 4

2.4. Virvokkeet ja välipala 5

2.5. Tunnustus 5

2.6. Yhteenveto 5

3. Vapaaehtoisten maksuttomien verenluovutusten edistäminen 5

3.1. Tiedotuskampanjat 5

3.2. Erityiset teemapäivät 7

3.3. Opiskelijoiden tietoisuuden lisääminen 7

3.4. Yhteenveto 7

4. Komission toiminta 8

1. JOHDANTO

Laatu- ja turvallisuusvaatimusten asettamisesta ihmisveren ja veren komponenttien keräämistä, tutkimista, käsittelyä, säilytystä ja jakelua varten sekä direktiivin 2001/83/EY muuttamisesta 27. tammikuuta 2003 annetun Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2002/98/EY[1] mukaisesti tässä raportissa esitetään tiivistelmä niistä toimenpiteitä, joihin jäsenvaltiot ovat ryhtyneet edistääkseen vapaaehtoisia maksuttomia luovutuksia, ja määritellään toimenpiteet, joihin komissio aikoo ryhtyä edistääkseen veriomavaraisuutta Euroopan yhteisössä vapaaehtoisten maksuttomien luovutusten avulla.

2. VAPAAEHTOISET MAKSUTTOMAT LUOVUTUKSET

Vapaaehtoiset maksuttomat luovutukset ovat jo pitkään olleet tapana monissa EU:n jäsenvaltioissa. Ne ovat olleet hyväksytty käytäntö yli 50 vuoden ajan Ranskassa, Luxemburgissa, Pohjois-Irlannissa, Sloveniassa ja entisessä Tšekkoslovakiassa, mutta vapaaehtoisiin maksuttomiin luovutuksiin on turvauduttu kauan myös Belgiassa, Tanskassa, Englannissa, Suomessa ja Alankomaissa. Tämä käytäntö omaksuttiin Kyproksella vuonna 1977, 1980-luvulla Espanjassa ja Maltalla ja 1990-luvulla Italiassa, Portugalissa, Kreikassa ja Virossa.

2.1. Ei maksua

Ranskassa verenluovutuksesta ei voi saada minkäänlaista, sen koommin välitöntä kuin välillistäkään, korvausta. Käteisen rahan lisäksi on kiellettyä antaa kolmannen osapuolen antamaan etuun oikeuttavia osto- tai alennuskuponkeja tai muita asiakirjoja, lahjoittaa esinettä, jolla on jonkinlaista arvoa, tai myöntää mitään etuutta.

Yhdistyneessä kuningaskunnassa kaikki verenluovutukset tapahtuvat vapaaehtoispohjalta ilman korvausta. Itävallassa ei kokoveren luovuttajille myönnetä korvauksia, ja Saksan verensiirtolakiin helmikuussa 2005 tehdyssä muutoksessa säädetään, että luovutukset ovat maksuttomia.

Slovakiassa kaikki kansallisen verensiirtopalvelun järjestämät luovutukset ovat vapaaehtoisia ja maksuttomia. Noin 4 prosenttia verensiirtoihin keskittyviltä sairaalan osastoilta peräisin olevista luovutuksista on maksullisia. Kyse on yleensä trombafereesiluovutuksista tai harvinaisista tapauksista.

2.2. Kulukorvaukset

Vaikka periaatteena on, että luovutukset ovat vapaaehtoisia ja maksuttomia, voidaan luovuttajille kuitenkin maksaa korvaus verenluovutukseen liittyvistä kuluista ja vaivoista. Useat jäsenvaltiot korvaavat matkakulut. Tšekissä korvaus matkakuluista ja ansionmenetyksestä on sallittu laissa mutta ei useinkaan toteudu käytännössä. Verenluovuttaja voi hakea verovähennystä, jos menetetystä ansiosta ei haeta korvausta luovutuksen aikana (n. 10 euroa per luovutuskerta; enintään 50–70 euroa vuodessa henkilökohtaisen verokannan mukaan). Verovähennystä hakevien verenluovuttajien osuudeksi arvioidaan 60 prosenttia,

[1] EUVL L 33, 8.2.2003, s. 30.

koska monet luovutuksista saadaan henkilöiltä, jotka eivät maksa veroa (esim. opiskelijat). Jotkut luovuttajat pyytävät välitöntä korvausta menetetystä ajasta.

Verenkeruusta vastaavat Unkarin laitokset korvaavat perustellut ja oikeaksi todistetut matkakulut kansallisen verensiirtopalvelun pääjohtajan vahvistamien kiinteiden taksojen mukaisesti. Matkakulut korvataan silloinkin, kun luovuttajaa ei kelpuuteta luovuttamaan verta.

Liettuan hallitus antoi vuonna 1999 mahdollisuuden hakea kansaneläkettä niille, jotka ovat luovuttaneet verta maksutta ja vapaaehtoisesti 40 kertaa ja aktiivisesti edistäneet maksuttomia vapaaehtoisia luovutuksia. Verenluovuttajille maksettavia korvauksia koskevaan lakiin kesäkuussa 2004 tehty muutos kuitenkin vähensi korvauksia huomattavasti.

Ranskassa verenluovuttajille on sallittua maksaa korvaus matkakuluista; kiinteämääräiset korvaukset eivät kuitenkaan ole sallittuja.

Saksan verensiirtolaissa säädetään, että luovuttajille voidaan maksaa kulukorvaus aiheutuneiden kulujen ja kulloisenkin luovutustyypin mukaan. Korvaus saisi kokoveren luovutuksen osalta olla enintään 25 euroa. Vuonna 2001 *Arbeitskreis Blut*in päätöslauselmassa todettiin, ettei ole tieteellisesti osoitettu, että kulukorvausten maksaminen veren ja plasman luovuttajille Saksassa heikentäisi veri- ja plasmatuotteiden turvallisuutta. Tämän korvauksen myöntäminen ei näytä millään tavoin vaikuttaneen luovuttajaryhmiä koskeviin prevalenssi- ja insidenssitietoihin.

Ruotsissa jotkin verenluovutuskeskukset poistavat asteittain käytöstä perinteisen 30 Ruotsin kruunun (n. 3 euron) suuruisen maksun mutta säilyttävät sen voimassa niiden osalta, jotka luovuttavat verihiutaleita ja granulosyyttejä afereesillä. Maksun ei katsota kannustavan veren luovuttamiseen vaan sillä katetaan lähes kokonaisuudessaan matka luovutuskeskukseen ja takaisin julkista liikennettä käyttäen. Itävallassa plasman luovuttajat saavat enintään 25 euroa ja verihiutaleiden luovuttajat enintään 50 euroa luovutukselta, kun luovutus tapahtuu plasmafereesi- tai trombafereesikeskuksessa.

Alankomaissa nykyinen lainsäädäntö kieltää korvaamasta muita kuluja kuin ne, jotka voidaan kohtuudella hyväksyä. Luxemburgissa luovuttiin matkakulujen korvaamisesta 1980-luvun lopussa.

2.3. Oikeus olla poissa töistä

Tšekissä työntekijä saa vapaata ainoastaan verenluovutusta ja siitä toipumista varten. Sloveniassa työntekijä voi olla poissa töistä luovutuspäivänä ja saada työnantajalta sairausvakuutuksen maksaman korvauksen. Latviassa sairaanhoitolaitoksessa verta luovuttava työntekijä voi pitää luovutusta seuraavan päivän vapaapäivänä, joka voidaan lisätä työntekijän palkalliseen vuosilomaan, ja säilyttää samalla keskimääräiset ansionsa. Luxemburgissa riippuu työnantajasta, saako työntekijä ottaa töistä vapaata, ja enimmillään vapaata voi ottaa neljä tuntia. Maltalla työnantajia kannustetaan antamaan työntekijöille veren luovuttamiseen tarvittava aika vapaaksi. Aiemmasta käytännöstä, jonka mukaan työntekijöille annettiin päivä vapaaksi veren luovuttamista varten, on luovuttu.

Ranskassa työnantajan luovuttajalle maksama korvaus voidaan säilyttää luovutukseen käytettynä aikana ilman, että sitä pidettäisiin maksuna, kunhan poissaolon pituus ei ylitä työpaikan ja luovutuspaikan väliseen siirtymiseen ja tarvittaessa vielä työpaikalle paluuseen, haastatteluun ja lääkärintarkastukseen, veren keruuseen sekä lääketieteelliseltä kannalta välttämättömäksi katsottuun lepohetkeen ja välipalaan tarvittavaa aikaa.

2.4. Virvokkeet ja välipala

Latviassa vapaaehtoiset luovuttajat saavat lounaskorvauksen, Sloveniassa virvokkeita ennen ja jälkeen luovutuksen ja Unkarissa energiaa ja nestetasapainoa täydentäviä virvokkeita ja välipalan, vaikkei luovutuksesta saataisi käyttökelpoisia verivalmisteita.

2.5. Tunnustus

Merkittävä näkökohta vapaaehtoisissa maksuttomissa verenluovutuksissa on tunnustuksen antaminen niiden panokselle, jotka ovat halukkaita luovuttamaan verta. Tunnustusta voidaan antaa hyvin eri tavoin – Itävallassa kokoveren luovutuksista annetaan pieni symbolinen muistoesine, Liettuassa ja Puolassa annetaan rintamerkkejä, kyniä, teekuppeja, pyyhkeitä, t-paitoja, mukeja, postikortteja ja selkäreppuja. Niille, jotka ovat käyneet luovuttamassa verta tietyn määrän kertoja, saatetaan myös antaa todistus tai mitali. Tšekissä myönnetään pronssisia, hopeisia ja kultaisia mitaleja ja Kreikassa todistuksia ja messinkinen kunniamerkki. Luxemburgissa puolestaan myönnetään erityinen valtion kunniamerkki. Useissa jäsenvaltioissa, kuten Kreikassa ja Irlannissa, järjestetään vuosittain luovuttajille palkintoseremonioita, joihin osallistuu usein lehdistöä, paikallisviranomaisia ja poliitikkoja. Puolassa vapaaehtoisille luovuttajille, jotka ovat antaneet vähintään 5 (naiset) tai 6 (miehet) litraa verta, myönnetään ’kunnianarvoisan vapaaehtoisen luovuttajan’ arvo ja kunniamerkki.

2.6. Yhteenveto

Vapaaehtoisen ja maksuttoman luovutuksen periaate on tunnustettu kaikissa jäsenvaltioissa, mutta tämän periaatteen tulkinta käytännössä vaihtelee jäsenvaltiosta toiseen. Eroja on esimerkiksi kulukorvausten määrässä tai ajassa, jonka saa olla poissa töistä.

3. VAPAAEHTOISTEN MAKSUTTOMIEN VERENLUOVUTUSTEN EDISTÄMINEN

Kautta Euroopan unionin on lukuisilla eri toimilla pyritty edistämään vapaaehtoisia maksuttomia luovutuksia. Näihin toimiin kuuluvat eri julkaisujen, kuten oppaiden ja käytännön aineiston, tuottaminen tai erityisille kohderyhmille mainostaminen tai opiskelijoiden tietoisuuden lisääminen.

3.1. Tiedotuskampanjat

Liettua on levittänyt mainoslehtisiä, julisteita jne., joissa mainostetaan vapaaehtoisia verenluovutuksia, ja Espanjassa on laskettu liikkeelle erityinen postimerkki. Tšekki, Espanja, Kypros, Kreikka ja Slovenia ovat ilmoittaneet, että niiden terveysministeriöt ovat antaneet tukea tiedotus- ja valistuskampanjoille, joilla mainostetaan vapaaehtoista verenluovutusta edistävien tilaisuuksien järjestämistä ja joiden avulla levitetään väestölle ja luovuttajille mainoslehtisten, julisteiden jne. välityksellä tietoa verenluovutuksesta.

Puolassa Punainen Risti on julkaissut julisteita ja lentolehtisiä, joissa edistetään vapaaehtoista verenluovutusta ja selitetään sen merkitystä yhteiskunnassa. Aineistoa lähetetään kouluihin, sairaaloihin ja paikallishallinnon tiloihin ja jaetaan terveyskeskuksissa ja verenkeruukampanjoiden aikana. Lisäksi on tehty radio- ja televisio-ohjelmia, pidetty verenluovuttajille konsertteja ja järjestetty musiikkiesityksiä

Saksassa lääkemainontaa koskevaa lakia muutettiin siten, ettei rahallisen korvauksen tai kulukorvauksen maksamista veren tai plasman luovutuksen yhteydessä saa enää mainostaa. Tämä on saanut veren ja plasman luovutuskeskukset tarkastelemaan uudelleen toimintamalliaan luovutusten edistämisen osalta.

Latviassa kansallinen verenluovuttajien keskus kannustaa luovutuksiin ja järjestää useantyyppisiä tiedotuskampanjoita. Myös lääkärit kannustavat ihmisiä luovuttamaan verta tilanteissa, joissa heidän sukulaisensa on tarvinnut verensiirtoa.

Italiassa ensimmäiset kampanjat aloitettiin 1990-luvulla, ja ne järjestettiin kesäkuukausina kausiluonteisesta kroonisesta veripulasta selviytymiseksi. Siitä lähtien on laadittu kansallisia suunnitelmia luovutuksen edistämiseksi ja kansalliseen omavaraisuuteen pääsemiseksi.

Liettuan tasavallan terveysministeriö hyväksyi vuonna 2004 vapaaehtoisten maksuttomien verenluovutusten edistämistä koskevan ohjelman. Tällaisten verenluovutusten periaatteita käsittelevän seminaarin lisäksi pidettiin konsertti ja tiedotusvälineissä julkaistiin asiaa koskevia mainoksia.

Maltan kansallinen verensiirtopalvelu on tuonut verenluovutukseen liittyviä näkökohtia esiin osallistumalla erinäisiin televisio- ja radio-ohjelmiin ja julkaisemalla artikkeleita paikallisissa lehdissä.

Espanjassa noin 60 yhdistystä eri autonomisilla alueilla osallistuu vapaaehtoisia maksuttomia luovutuksia edistäviin toimiin (näitä ovat mm. puheet, julisteet/mainoslehtiset, lausunnot, keräyskeskusten perustaminen, luovuttajista huolehtiminen ja konferenssit).

Unkarissa on järjestetty lukuisia hankkeita sekä värväys- ja mainoskampanjoita, joilla on kannustettu ihmisiä luovuttamaan verta – näissä kaikissa on tuotu voimakkaasti esiin verenluovutusten yhteiskunnallinen merkitys.

Espanjassa, Irlannissa, Maltalla ja Yhdistyneessä kuningaskunnassa on toteutettu lukuisia tutkimuksia, joissa on pyritty selvittämään muun muassa asenteita vapaaehtoisiin maksuttomiin luovutuksiin, luovutuksen esteitä, mainoskampanjoiden vaikutusta, kaikkien mahdollisuutta osallistua luovutustilaisuuksiin, veripulan syitä sekä strategioita tilanteeseen puuttumiseksi.

Irlannin kansallinen veripalvelu palkkasi markkinointivastaavan edistämään suhteita yrityksiin ja organisoimaan esittelytilaisuuksia eri väestöryhmille, elinkeinoelämän järjestöille ja opiskelijaryhmille. Lisäksi erään toimiston kanssa on tehty sopimus verenluovutusta mainostavan kampanjan järjestämisestä Irlannissa. Yhdistyneessä kuningaskunnassa on käytetty erilaisia markkinointitekniikoita, kuten maksettuja mainoksia, suoramarkkinointia ja suhdetoimintaa, joilla on katsottu saadun aikaan niin välittömiä reaktioita kuin lisääntynyttä tietoisuutta verensiirtopalvelun toimintaperiaatteista.

Italiassa järjestettiin vuonna 2002 Internet-kampanja sellaisten portaalien kautta, jotka on erityisesti luotu huomion kiinnittämiseksi verialan yhdistysten toimintaan. Irlannin verensiirtopalvelu muokkasi syyskuussa 2003 www-sivustonsa uusiksi siten, että luovuttajille lähetetään nyt sähköpostimuistutuksia. Sivustolta on mahdollista tehdä klinikkoja koskevia hakuja, ja sivustolla on myös kalenterit klinikoiden toiminnasta sekä asiaan liittyviä tietoja. Skotlannissa www-sivuston kautta voi sähköisesti rekisteröityä luovuttajaksi, ja lisäksi sivustolla tarjotaan luovuttajille tietoa, kerrotaan luovutustilaisuuksista ja annetaan vastauksia terveydentilaa koskeviin kysymyksiin. Irlannissa on myös kokeiluluonteisesti käytetty tekstiviestejä muistuttamaan luovuttajia siitä, milloin liikkuva luovutusklinikka on heidän alueellaan.

3.2. Erityiset teemapäivät

Maailmanlaajuinen verenluovutuspäivä on osoittautunut useille jäsenvaltioille tilaisuudeksi saada aikaan verenluovutuksia edistävää julkisuutta. Kreikka, Espanja, Slovenia ja Puola ilmoittivat järjestäneensä tilaisuuksia, joilla lisättiin tiedotusvälineiden ja yleensä väestön keskuudessa tietoisuutta vapaaehtoisten verenluovuttajien merkityksestä.

Italiassa kansalliset verenluovutuspäivät julistettiin ministeriön asetuksilla vuosina 2002–2005, ja niiden yhteydessä järjestettiin kulttuuritapahtumia. Puolassa järjestetään avoimien ovien päiviä, joiden yhteydessä lääkärit ja laboratorioiden johtajat puhuvat luovuttajien kelpoisuusehdoista ja veren keräämisessä, tutkimisessa ja käsittelyssä käytettävistä menetelmistä. Irlannissa tietoisuutta pyritään lisäämään erityisellä teemaviikolla ’Blood for Life Week’, jonka aikana järjestetään erilaisia tapahtumia.

3.3. Opiskelijoiden tietoisuuden lisääminen

Yhdistyneessä kuningaskunnassa on järjestetty opiskelijoiden tietoisuuden lisäämiseen tähtääviä ohjelmia, ja Skotlannissa on suunniteltu kattava kouluja ja korkeakouluja koskeva rekrytointiohjelma. Irlanti on tuottanut valistusvideon, ja Latviassa on kansallisen verenluovuttajien keskuksen ja yhdistyksen edustajien vierailukäyntien avulla pyritty selittämään korkea-asteen oppilaitoksissa sitä, miten verta käsitellään ja millaisia vaatimuksia luovuttajiin kohdistuu. Puolassa on kouluissa ja korkeakouluissa järjestetty tiedotuskampanjoita tiedon jakamiseksi veren keruusta ja tutkimisesta ja verituotteiden valmistuksesta. Maassa järjestettiin korkeakouluille suunnattu kansallinen kilpailu ’Nuori veri säästää ihmishenkiä’, jonka puitteissa palkittiin ne korkeakoulut, joiden opiskelijat olivat luovuttaneet eniten verta. Sloveniassa Punainen Risti on järjestänyt useita keskiasteen kouluissa opiskeleville suunnattuja esitelmiä.

3.4. Yhteenveto

Vapaaehtoisia maksuttomia luovutuksia on edistetty erilaisin aloittein, joissa on käytetty niinkin erilaisia menetelmiä kuin markkinointia, opiskelijoille suunnattuja ohjelmia ja sähköisiä aloitteita. Jotkin toimet liittyvät luovuttamisen edistämiseen, toisissa taas painotetaan maksuttomien verenluovutusten edistämistä. Kokemusten jakamiseen ja parhaiden toimintatapojen määrittämiseen on tarvetta.

4. KOMISSION TOIMINTA

Komissio aikoo edelleen kannustaa jäsenvaltioita edistämään vapaaehtoisia maksuttomia verenluovutuksia. Näin tehdessään komissio aikoo noudattaa yhtenäistä toimintamallia, johon kuuluu erilaisia strategioita veripulan estämiseksi ja omavaraisuuden edistämiseksi. Komissio ehdottaa seuraavien toimien toteuttamista, jotta voitaisiin edistää omavaraisuuteen pääsemistä ihmisveren ja ihmisplasman osalta vapaaehtoisten maksuttomien luovutusten avulla.

Yhteisön terveysohjelman puitteissa olisi järjestettävä Euroopan laajuinen tutkimus, jotta voitaisiin määrittää parhaat toimintatavat vapaaehtoisten ja maksuttomien luovutusten edistämiseksi ottaen huomioon olemassa oleva tutkimusmateriaali esimerkiksi kansalaisten asenteista verenluovutusta kohtaan. Tutkimuksen avulla olisi pyrittävä kehittämään menetelmät ja perusperiaatteet tiedotuskampanjoita varten, ja sen olisi perustuttava niiden markkinointialoitteiden, opiskelijoille suunnattujen ohjelmien ja sähköisten aloitteiden vaikutuksen analysointiin, joita on käytetty uusien luovuttajien hankkimiseksi ja vanhoista luovuttajista kiinnipitämiseksi.

Yhteisössä olisi jatkettava keskustelua veriomavaraisuudesta, ja tämän keskustelun olisi täydennettävä vapaaehtoisten maksuttomien luovutusten edistämistä siten, että samalla pohditaan veren optimaalista käyttöä, joka on toinen omavaraisuuteen kiinteästi vaikuttava näkökohta.